

Magyar Bálint: Lengyel, magyar - két jómadár...

(Népszava, Kentaurbeszéd, 2020.08.01.)

Míg 1990 előtt a lengyel és magyar kommunista diktatúra elleni különböző ellenzéki stratégiákat vethették egybe az elemzők, addig ma e két országnak a demokrácia lebontásában fellelhető hasonlóságai vagy éppen különbözőségei képezhetik elemzés tárgyát. Kaczyński és Orbán kormányzását ugyanis nem véletlenül emlegetik együtt, mint az Európai Unió belüli két autokratikus kísérletet. Azonban míg Lengyelországban a hatalmi ágak szétválasztásának felszámolása és a hatalmi monopólium megteremtése még nem fejeződött be, nálunk a 2010-11-es sikeres autokratikus áttörést követően már a gazdaság, az önkormányzatok, a média, az oktatás és a kultúra területeit is bekebelező autokratikus berendezkedésnek lehetünk tanúi. A két rendszert többnyire azon az alapon rokonítják, hogy mindkettő a politikai intézményeken belüli fékek és ellensúlyok lebontására törekszik, kommunikációjukban hasonló ideológiai paneleket használnak. E két területen – és csak itt - a hasonlóság valóban szembeötlő. Autokratikus kísérletük közös ideológiai paneljei a következők:

- Uralmukat nem egyszerű kormányváltásként, hanem egyfajta második, igazi rendszerváltásként definiálják. Szerintük erre azért volt szükség, mert a 1989-90-es békés, tárgyalásos és a jogfolytonosság alapján véghez vitt rendszerváltás valójában csak a régi és új elítéltek alkúja volt a nép feje felett, s ez indokolja jelenlegi - a liberális demokráciával szembeni - fellépésüket.
- A nemzet számukra inkább egy ideológiai közösség, mintsem autonóm polgárok közössége. Ebből merítik legitimitásukat, ennek alapján rekesztik ki a nemzetből, minősítik idegen érdekek képviselőinek a kormányzattal szemben kritikus polgárokat.
- Mindketten euroszeptikusok. A "Brüsszel elleni küzdelem a nemzeti szuverenitásért" ennek sajátos formája, melynek alapját a Nyugat történelmi bűneit sorjázó sérelmi politika adja. Ezzel kívánják morálisan megalapozni az EU-t zsaroló, valójában bevétel-maximalizálást célzó politikájukat, s felmentést adni maguknak minden morális korlát alól. Így akarják arra kényszeríteni – a legutóbbi időkig sikerrel – az EU-t, hogy ne kérjék rajtuk számon se a hatalom kisajátítását, se pedig – Magyarország esetében – az EU-s források magáncélú, szervezett lenyúlását.
- A propaganda növelte "migránsellenes" hangulat kivételesen magas mindkét országban. Ezt a xenofób propagandát az aktuális politikai céloknak megfelelően egyéb, inkább félelem-, mint gyűlöletkampányok kísérhetik, kiegészítve homofób, rasszista, antiszemita panelekkel.

Mégis, ezen ideológiai panelek hasonlósága csak azt jelzi, hogy ezek különböző típusú autokratikus kísérletekben egyaránt használhatók. Lengyelország és Magyarország ugyanis a se nem demokrácia, se nem diktatúra közti autokráciák két különböző típusát képviseli. Míg

az előbbi konzervatív autokráciának, addig az utóbbi patronális autokráciának tekinthető. Míg Kaczyński rendszere még csak az autokratikus kísérlet, addig Orbáné már az autokratikus berendezkedés fázisában jár. Lengyelországban alkotmányozó többség híján még nem következett be az autokratikus áttörés, vagyis a politikai hatalom monopolizálása, nálunk viszont 2010-11-ben már igen. Ennek két legfontosabb intézményi indoka a lengyelországi arányos választási rendszer és az osztott végrehajtó hatalom. A két autokratikus rendszer közti különbség meghatározhatja az ezek elleni fellépés eltérő módjait és esélyeit is. Lengyelországban a demokratikus rendszer még a jogfolytonosság keretein belül helyreállítható, míg Magyarország esetében ez erősen kérdéses. De mik is a lényeges különbségek a két autokratikus rendszer között?

- Az ideológia szerepénél kezdve megállapítható, hogy a hasonló panelek ellenére Kaczyński egy értékkoherencia bázisán inkább ideológia-vezérelt, míg Orbán egy funkcionalitás-koherenciát követve ideológiaalkalmazó. Vagyis teljesen érdektelen, hogy az értelmiségi kritikai magatartás értékkoherenciát számon kérve akar-e a rendszer cselekedeteinek „ellentmondásaira” rámutatni, mikor annak cselekedetei nem érték-vezéreltek. Ez egyben rámutat a puritán Kaczyński és a pater familias Orbán motivációinak különbözőségére is. Míg az előbbit a hatalomkoncentráció és ideológiai indoktrináció, addig az utóbbit a hatalomkoncentráció és a családi, politikai klánjának vagyonosodása hajtja.
- Orbán uralmának patriarchális jellegéből adódik, hogy a fontos politikai és gazdasági döntések kikerülnek a formális intézményekből, és azokon kívül, az autokrata informális személyi környezetében születnek meg. A Fidesz, mint hatalmi centrum, mint valós döntéseket hozó és a hatalmon belüli verseny terepéül szolgáló intézmény nem létezik. A párt, amennyiben a tagjait nézzük, vazalluspárt, amennyiben funkcióját, akkor a rajta kívül született döntéseket a parlamentben legalizáló, transzmissziós szíj-párt. Ezzel szemben a lengyel kormánypárt, a PiS, bár erősen kézben tartott, centralizált párt, de a politikai döntések születésének helyszíne is. Akinek valódi politikai szerepe van, az egyben a PiS vezetésében is pozícióval rendelkezik (hacsak alkotmányi tiltás nincs az adott funkciók együttes betöltésére). A Fidesz formális vezetésének politikai jelentéktelenségét mutatja például alelnökeinek névsora is. Miközben Orbán autokrataként a hatalmi ágak szétválasztását számolja fel, addig gondosan ügyel arra, hogy hatalmi gépezetében a hatalmi „ágak”, erőforrások ne kapcsolódhassanak össze: senki nem rendelkezhet egyszerre a pártháttér, a végrehajtó hatalom, a meghatározó gazdasági- vagy média potenciál kombinációival.
- Orbán rendszerének elitje nem rend, nem osztály, hanem fogadott politikai család. A patriarchális családfő által uralt klán-jellegű szerveződéshez nem egyénileg, formális procedúrával csatlakoznak a hívek, hanem adoptálással, családilag. A klán feje, a keresztapa pedig nem intézményi korlátok között kormányoz, hanem mint sajátjával rendelkezik pozíciók, sorsok, jövedelmek és vagyonok felett – legyenek ez utóbbiak állami vagy magántermészetűek. Meghatározhatatlan státuszú egyének kapnak

korábban precedens nélküli kompetenciákat. A látszólagos kormányzati szervezeti káosz informális - patrónus-kliens jellegű - személyi függőségi hálót takar. Ezzel szemben a PiS-elit alapvetően az állami bürokrácia vonalán érvényesített párt-nepotizmus révén terjeszkedik. Esetükben a lojális elit jutalmazása hivatali pozíciókkal, míg nálunk döntően személyes vagyonnal és vagyoni értékű előnyök juttatásával történik.

- Orbán rendszerében – szemben a lengyel autokratikus modellel – informális intézményi viszonyok váltják fel a formálisakat, diszkrecionális döntések a normatívakat, személyi felhatalmazás a testületieket, és patrónus-kliens jellegű, vazallusi függési viszonyok a bürokratikus, intézményi hierarchiákat.
- A PiS autokratikus kísérlete egyelőre tiszteletben tartja a piaci versenyt, a magángazdaságot és a magántulajdont. Politikus és vállalkozó elkülönül egymástól, legfeljebb eseti korrupciós szálak fűzik egymáshoz őket. Orbán viszont vazallusi hálózatába kényszeríti a gazdaság szereplőit. A politikusból poligarcha – azaz látható politikai hatalommal, de nem látható gazdasági háttérrel rendelkező személy – lesz. A stróman pedig a nem látható vagyon inkarnációja, maga a két lábon járó törvénytelenység képviselője. A vállalkozóból pedig oligarcha lesz – azaz olyan személy, akinek látható a vagyona, de a politikai hatalma nem.
- Mindezekért a lengyel autokratikus rendszerben a korrupció deviancia, eltérés a normától, és a hatóságok által üldözött cselekmény. Orbán rendszerében azonban rendszeralkotó, az állam által monopolizált és központosított cselekmény. Nálunk nem az oligarchák ejtették foglyul az államot, hanem egy politikai vállalkozás ejtette foglyul a gazdaságot és az oligarchákat. A magyar maffiaállam nem más, mint a parazita állam privatizált formája. A politikailag szelektív bűnüldözés révén pedig a bűnüldöző szervek is ennek az állami bünszervezetnek a részei. A bíróságok maradék autonómiájának felszámolása a rendszer számára azért is fontos, hogy ne csak a vádemelést, hanem az ítélethozatalt is a maga politikai igényei alá rendelhesse. Míg Kaczyński konzervatív autokratikus kísérlete egy bürokratikus autoriter államot vizionál, addig Orbán berendezkedett patronális autokráciája egy bűnöző maffiaállam.

A két rendszer más-más módon illegitim. Mert míg mindkettő a hatalom kizárólagos birtoklására tör (amit egyébként a Fidesz parlamenti kétharmadával egyoldalúan elfogadott alaptörvény is tilt), addig – szemben Kaczyński rendszerével - Orbán rendszere a hatályos büntető törvénykönyv alapján is egy állami szinten központosított és irányított bünszervezetként funkcionál. Ez a szervezett felvilág. Kaczyński és Orbán számára ezért más a választások tétje. Kaczyński egy választási vereség esetén csak a hatalmát veszítheti, kormányzati pozícióból legfeljebb ellenzékbe kerül. De ő nem köztörvényes bűnöző. Orbán viszont az. Számára az autokráciát felszámoló rendszerváltás nemcsak a hatalmának, hanem szabadságának végét is jelenthetné. Ezt el kívánja kerülni – minden eszközzel. Ezért nem érdemes áltatni magunkat: Orbán rendszerének csúnya lesz a vége.